

Ir. K.M. Dekker

Med. No. 328

Ir. B.M. Kamphuis

AGRARISCH INKOMEN EN WERKGELEGENHEID IN
HET AMSTERDAM-NOORDZEEKANAALGEBIED

SIGN: L27-328
EX. NO: B
MLV:

Juli 1985

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Structuuronderzoek

REFERAAT

AGRARISCH INKOMEN EN WERKGELEGENHEID IN HET AMSTERDAM-NOORDZEE-KANAALGEBIED

Dekker, K.M. en B.M. Kamphuis

Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1985

43 p., tab., krt.

Resultaten van een onderzoek naar de economische betekenis van de land- en tuinbouw in het streekplangebied "Amsterdam-Noordzeekanaalgebied" in Noord-Holland. De produktie op land- en tuinbouwbedrijven wordt beschreven aan de hand van de netto-toegevoegde waarde, de werkgelegenheid en de verhouding tussen arbeid, grond en kapitaal. Het rapport geeft de ontwikkeling in de periode 1973-1983 weer en gaat in op regionale verschillen binnen het streekplangebied. Naast een indeling op basis van gemeenten worden daarbij ook enige potentiële verstedelijkingsgebieden onderscheiden.

Voorts wordt aandacht besteed aan de met de akkerbouw samenhangende werkgelegenheid in enkele gemeenten binnen het plangebied (met name Haarlemmermeer en Aalsmeer).

Land- en tuinbouwproduktie/Netto-toegevoegde waarde/Werkgelegenheid/Regionale verschillen/Planologie/Streekplan Amsterdam-Noordzeekanaalgebied/Noord-Holland

Overname van de inhoud toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Inhoud

	Blz.
SAMENVATTING	5
1. Achtergrond, doel en opzet van het onderzoek	9
2. Een beknopte schets van de land- en tuinbouw	10
3. De economische betekenis van de land- en tuinbouw	14
4. De werkgelegenheid op land- en tuinbouwbedrijven	19
5. De met de land- en tuinbouw samenhangende werkgelegenheid	22
6. Agrarisch inkomen en werkgelegenheid in potentiële verstedelijkingsgebieden	27
7. Verschuivingen in het gebruik van arbeid, grond en kapitaal sinds 1973	33
LITERATUUR	36
Bijlage 1: Toelichting op enige gebruikte termen	37
Bijlage 2: Enige kengetallen van de land- en tuinbouw in het Amsterdam-Noordzeekanaalgebied in 1983	39
Bijlage 3: Kosten en opbrengsten in de land- en tuinbouw	42
Bijlage 4: Netto-toegevoegde waarde naar produktierichting en deelgebied (in miljoenen gulden)	43

Samenvatting

1. Achtergrond, doel en opzet van het onderzoek

In het kader van de herziening van het streekplan Amsterdam-Noordzeekanaalgebied heeft het LEI in opdracht van de Provinciale Planologische Dienst van Noord-Holland een onderzoek verricht naar de economische betekenis van de land- en tuinbouw in het streekplangebied en een aantal daarbinnen onderscheiden deelgebieden.

Het onderzoek is toegespitst op de ontwikkeling van de economische waarde van de produktie op de land- en tuinbouwbedrijven en op de werkgelegenheid op deze bedrijven en op toeleverende en verwerkende bedrijven in de periode 1973-1983.

Het onderzoek is voornamelijk gebaseerd op gegevens uit de landbouwteiling van 1973 en 1983, op bedrijfseconomische gegevens van bedrijven in het LEI-boekhoudnet en op informatie van deskundigen en bedrijven in het gebied.

2. Een beknopte schets van de land- en tuinbouw

De land- en tuinbouw in het streekplangebied wordt gekenmerkt door een heterogene produktiestructuur. Van de ongeveer 26.000 ha cultuurgrond is 50% in gebruik als bouwland, 42% als grasland. De resterende 8% van de grond wordt gebruikt voor tuinbouw, die echter wel de belangrijkste inkomensbron in het studiegebied is, want 75% van de totale produktieomvang wordt gevormd door tuinbouwgewassen. In de eerste plaats gaat het daarbij om snijbloemen en potplanten onder glas in Aalsmeer en Amsterdam en in de tweede plaats om opengrondsgroenten en bloembollen in de Haarlemmermeer en Heemskerk (voor gebiedsindeling, zie kaart 1). De Haarlemmermeer is het belangrijkste akkerbouwgebied met ca. 10.000 ha bouwland. Typische weidegebieden zijn Zaanstad en Amstelland.

3. De economische betekenis van de land- en tuinbouw

Aan de hand van produktiegegevens uit de landbouwteilingen en bedrijfseconomische gegevens van bedrijven uit het LEI-boekhoudnet is een raming gemaakt van de netto-toegevoegde waarde van de land- en tuinbouw in het plangebied en de daarbinnen onderscheiden deelgebieden. Hierbij is o.a. rekening gehouden met de verschillen in produktiewaarde van de belangrijkste produktierichtingen die in het gebied voorkomen. Omdat de bedrijfsresultaten van jaar tot jaar sterk variëren is uitgegaan van drie-jaarlijkse gemiddelden.

Uit de berekeningen blijkt, dat de land- en tuinbouwbedrijven in het plangebied in 1983 voor ca. 407 miljoen gulden aan goederen en diensten aankochten en voor ca. 686 miljoen gulden aan produkten verkochten. Voor de inbreng van kapitaal en grond en voor het werk dat op de bedrijven werd verricht ontvingen de boeren, tuinders, hun medewerkers, verpachters en kapitaalverschaffers samen ongeveer 279 miljoen gulden. Deze netto-toegevoegde waarde werd voor ruim 60% gerealiseerd in de glastuinbouw, waarvan twee derde in de teelt van snijbloemen en potplanten. Ruim 10% komt voor rekening van de opengrondstuinbouw en 25% voor die van de akkerbouw en de veehouderij.

Sinds 1973 is de totale produktiewaarde (nominaal) met ongeveer 75% toegenomen. Deze groei is grotendeels toe te schrijven aan een sterke stijging van de waarde van aangekochte goederen en diensten. Deze nam namelijk met circa 120% toe, terwijl de netto-toegevoegde waarde met slechts 37% groeide. De belangrijkste agrarische produktiegebieden zijn Aalsmeer en de Haarlemmermeer met 50% respectievelijk 28% van de totale netto-toegevoegde waarde.

4. De werkgelegenheid op land- en tuinbouwbedrijven

In 1983 werkten er op de 2443 land- en tuinbouwbedrijven in het plangebied 6601 mannen en vrouwen (regelmatig meer dan 20 uur per week). Het merendeel werkte op glastuinbouwbedrijven. Op deze bedrijven werkten veel arbeidskrachten die niet tot het gezin van het bedrijfshoofd behoorden. Van de totale arbeidsbezetting bestond circa 16% uit vrouwen, van wie bijna de helft in de glastuinbouw werkte.

Ten opzichte van 1973 is het aantal arbeidskrachten met 13% verminderd. Vergelijken met het landelijke cijfer van 21% is deze afname beperkt gebleven, hetgeen is toe te schrijven aan de relatief geringe afname van het aantal arbeidskrachten in de glastuinbouw in vergelijking tot de andere produktierichtingen (10% respectievelijk 25 à 30%). Tegenover de afname van het aantal mannelijke arbeidskrachten met 20% stond een toename van het aantal vrouwelijke arbeidskrachten met 37%.

5. De met de land- en tuinbouw samenhangende werkgelegenheid

Getracht is een raming te maken van de werkgelegenheid die samenhangt met de akkerbouw en de tuinbouw in de gemeenten Haarlemmerliede en Spaarnwoude, Haarlemmermeer, Aalsmeer, Uithoorn, Amstelveen en het westelijke gedeelte van Amsterdam. Deze raming moest worden gebaseerd op resultaten van elders verricht onderzoek en een globale inventarisatie bij enkele bedrijven in het gebied.

Op grond van eerdere onderzoeken kan worden aangenomen dat tegenover elke arbeidskracht op akkerbouwbedrijven minstens één arbeidskracht werk vindt in van de akkerbouwproductie afgeleide bedrijvigheid. Op de akkerbouwbedrijven werken zo'n 500 arbeidskrachten, zodat mag worden aangenomen dat een minstens even groot aantal arbeidsplaatsen afhangt van de akkerbouw in dit gebied. Dit betekent niet dat deze werkgelegenheid zich uitsluitend in het plangebied bevindt, want de rayons van de toeleverende en verwerkende bedrijven zijn vaak groter.

Het belang van de glastuinbouw voor de werkgelegenheid kan onder meer worden afgeleid uit het feit dat de veiling in Aalsmeer ca. 1000 werknemers in dienst heeft, terwijl exporteurs e.d. ter plaatse nog 3000 à 4000 personen werk bieden. In de directe omgeving van de veiling werken naar schatting ruim 1000 personen in toeleverende bedrijven. In de dienstverlenende sectoren in het gebied, zoals proefstation, consultantschap, banken en boekhoudbureaus, werken ca. 700 personen. Circa 500 personen houden zich bezig met verkoop van de produkten aan de consumenten. Uiteraard zijn niet al deze arbeidsplaatsen toe te schrijven aan de glastuinbouw in de betrokken gemeenten. Ruim twee derde van de veilingomzet is immers afkomstig uit andere tuinbouwgebieden. Omgekeerd zijn er ook elders toeleveranciers van goederen en diensten die aan de tuinbouwbedrijven in het gebied leveren. Hun aantal wordt geschat op circa 800.

Volgens de landbouwtelling werken er op de tuinbouwbedrijven in de betrokken gemeenten circa 5100 personen. Op grond van onderzoeken elders mag worden verondersteld dat een minstens even groot aantal arbeidsplaatsen in andere bedrijfssectoren daarvan afhankelijk is. Daarmee bedraagt de met de akker- en tuinbouw in de genoemde gemeenten samenhangende werkgelegenheid waarschijnlijk meer dan 11.000 arbeidsplaatsen, waarvan circa 5600 in de primaire productie (akkerbouw 500, tuinbouw 5100).

6. Inkomen en werkgelegenheid in potentiële verstedelijkingsgebieden

In verband met de planning van toekomstige bouwlocaties achtte de P.D.D. het wenselijk inzicht te verkrijgen in de betekenis van de land- en tuinbouw voor de inkomensvorming en de werkgelegenheid in vier potentiële verstedelijkingsgebieden. Het betreft drie gebieden bij Zaanstad en één bij Hoofddorp. (Zie kaart 2).

De gebieden bij Zaanstad zijn zuivere weidegebieden. De netto-toegevoegde waarde per ha ligt rond de f 3.300,-. Verschillen hierin worden grotendeels bepaald door de veebezetting. Het gebied bij Hoofddorp kent een meer heterogene produktiestructuur, met bouwland, grasland, opengrondstuinbouw en glastuinbouw. De gemiddelde netto-toegevoegde waarde per ha is daar aanzienlijk hoger dan in de drie andere gebieden (ca. f 5.200,- per ha).

Op de bedrijven die grond hebben in de vier gebieden werkten in 1983 in totaal 176 arbeidskrachten, van wie het merendeel in het gebied bij Hoofddorp.

7. Verschuivingen in het gebruik van arbeid, grond en kapitaal

De geregistreerde land- en tuinbouwbedrijven in het streekplangebied hadden in 1973 in totaal 27.600 ha cultuurgrond in gebruik en in 1983 nog 25.800 ha. Dit was een afname van 6,4%, hetgeen iets lager is dan het provinciale cijfer van 7,4%.

Een verschil tussen het streekplangebied en de provincie is, dat in het streekplangebied relatief veel bouwland en tuinland uit de registratie is verdwenen, terwijl op provinciaal niveau meer grasland is verdwenen en het areaal tuinland zelfs is toegenomen. De afname van het bouwlandareaal heeft vooral plaatsgehad in de Haarlemmermeer en in Aalsmeer en omstreken. Ook is de bollenteelt in het streekplangebied verminderd, terwijl deze elders in de provincie is toegenomen. Wel is het areaal glastuinbouw in het streekplangebied sterk toegenomen.

De afname van de oppervlakte cultuurgrond heeft niet geleid tot een afname van de totale produktieomvang. Integendeel: door een intensiever grondgebruik is deze sterk gegroeid. Deze toename werd gerealiseerd met 20% minder mannelijke arbeidskrachten. Daarin wijkt het streekplangebied weinig af van de provinciale en landelijke ontwikkeling. Wel is het aantal vrouwelijke arbeidskrachten sterk toegenomen (37%), vooral in de glastuinbouw.

De groei van de produktiewaarde (waarvoor tot nu toe steeds afzetmogelijkheden konden worden gevonden) hangt voor een belangrijk deel samen met een stijging van de waarde van aangekochte goederen en diensten. Vooral in de glastuinbouw zijn deze (non-factor)kosten sterk gestegen o.a. door de stijging van de energieprijzen.

Door de bouw van nieuwe goed geïntilleerde stallen en kassen, door uitbreiding en modernisering van het werktuigen- en machinepark, alsook door vernieuwingen op teeltgebied werd het mogelijk op minder grond met minder arbeidskrachten toch meer land- en tuinbouwprodukten te produceren.

1. Achtergrond, doel en opzet van het onderzoek

In de provincie Noord-Holland wordt een herziening van het streekplan Amsterdam-Noordzeekanaalgebied voorbereid. In het kader hiervan is onder meer inzicht gewenst in de economische betekenis van de land- en tuinbouw in het gebied en in de eventuele gevolgen van mogelijke toekomstige ontwikkelingen in het niet-agrarisch grondgebruik voor deze bedrijfstak. Omdat hierover onvoldoende gegevens beschikbaar waren, heeft de Provinciale Planologische Dienst (P.P.D.) het Landbouw-Economisch Instituut verzocht een hierop gericht onderzoek uit te voeren.

In verband met de beperkte tijd die voor het onderzoek ter beschikking stond, is besloten de aandacht te richten op twee aspecten van de land- en tuinbouw, namelijk de waarde van de agrarische produktie en de omvang van de agrarische werkgelegenheid. Het onderzoek zou gegevens op moeten leveren over

- a. de economische waarde van de produktie op land- en tuinbouwbedrijven;
- b. de werkgelegenheid op land- en tuinbouwbedrijven;
- c. de werkgelegenheid op toeleverende en verwerkende bedrijven;
- d. de verhouding tussen arbeid, grond en kapitaal op land- en tuinbouwbedrijven.

Het onderzoek diende een beschrijving op te leveren van de situatie in 1983 en - voor de punten a, b en c - van de veranderingen, die zich hierin hebben voorgedaan in de periode 1973-1983.

Voor de punten a en b zou het onderzoek naast gegevens voor het hele streekplangebied ook gegevens voor een aantal deelgebieden moeten opleveren. Er zijn twee soorten deelgebieden onderscheiden, namelijk deelgebieden op basis van gemeentelijke grenzen (zie kaart 1) en deelgebieden gebaseerd op begrenzingen van mogelijk voor de toekomst belangrijke verstedelijkingsgebieden (zie kaart 2). Punt c heeft betrekking op de akkerbouw en opengrondstuinbouw in de Haarlemmermeer en in Haarlemmerliede en op de glastuinbouw in Aalsmeer en directe omgeving. Voor punt d is gevraagd een beeld te schetsen voor het hele streekplangebied.

Het onderzoek m.b.t. a, b en d is gebaseerd op gegevens uit de landbouwstellingen en uit de bedrijfseconomische boekhoudingen van bedrijven in het LEI-boekhoudnet. Voor punt c is gebruik gemaakt van de resultaten van soortgelijke, maar wél veel uitgebreidere, onderzoekingen in Friesland en in het Westland. Voorts is informatie ingewonnen bij personen en bedrijven in het gebied.

Voordat op de genoemde punten wordt ingegaan, wordt in het volgende hoofdstuk een globaal beeld geschetst van de land- en tuinbouw in het streekplangebied.

2. Een beknopte schets van de land- en tuinbouw

De land- en tuinbouw in het Amsterdam-Noordzeekanaalgebied wordt gekenmerkt door een heterogene produktiestructuur 1). Van de ongeveer 26.000 ha cultuurgrond van bij de landbouwtelling 1983 geregistreerde bedrijven was 50% in gebruik als bouwland, 42% als grasland en 8% als tuinland. Deze kleine oppervlakte tuinbouw vormt echter wel de belangrijkste inkomensbron in het studiegebied, want 75% van de totale produktieomvang - uitgedrukt in standaardbedrijfseenheden (sbe) - betreft tuinbouwgewassen. In de eerste plaats gaat het daarbij om bloemen onder glas in Aalsmeer en Amsterdam (Sloten) en in de tweede plaats om opengrondsgroenten en bloembollen in de Haarlemmermeer, Haarlem en Heemskerk. (Voor de gebiedsindeling zie kaart 1).

Het belangrijkste akkerbouwgebied is de Haarlemmermeer met ca. 10.000 ha bouwland. Het bouwplan bestaat voor ruim 40% uit granen, voor ruim 20% uit aardappelen, voor ruim 20% uit suikerbieten en voor de rest uit overige gewassen.

Typische weidegebieden zijn de gemeente Zaanstad en het gebied Amstelland. De veedichtheid per ha en de veebezetting per bedrijf zijn hier gemiddeld ook wat hoger dan in de rest van het plangebied.

De akkerbouw en de rundveehouderij nemen elk 12-13% van de totale produktieomvang in. Intensieve veehouderij komt in het gebied nauwelijks voor.

Het spreekt voor zich dat de verdeling van de bedrijven naar bedrijfstype een overeenkomstig beeld laat zien. Van de 2200 hoofdberoepsbedrijven is + 40% voornamelijk gericht op de glastuinbouw, + 20% op overige tuinbouw, + 20% op melkveehouderij en 15% op akkerbouw. In Aalsmeer en Amsterdam is ca. 75% van de bedrijven een glastuinbouwbedrijf; in Zaanstad en Amstelland is ca. 80% van de bedrijven gericht op melkveehouderij. In Heemskerk komen veel opengrondstuinbouw/bloembollenbedrijven voor. In de Haarlemmermeer komen naast akkerbouwbedrijven (37%) ook veel glastuinbouwbedrijven (24%) en opengrondstuinbouwbedrijven (19%) voor, alsook veehouderijbedrijven (15%).

De gemiddelde bedrijfsoppervlakte per deelgebied varieert uiteraard sterk, al naar gelang het voorkomen van de onderscheiden produktierichtingen. Ook qua gemiddelde bedrijfsomvang (in sbe) zijn er grote verschillen tussen de deelgebieden, die samenhangen met verschillen in gemiddelde produktieomvang van de onderscheiden bedrijfstypen. Zo zijn de glastuinbouwbedrijven gemiddeld ruim twee keer zo groot als melkveehouderij- en akkerbouwbe-

- 1) - Voor een toelichting op veel gebruikte begrippen, zie bijl. 1.
- Deze schets is gebaseerd op de in bijl. 2 vermelde gegevens.

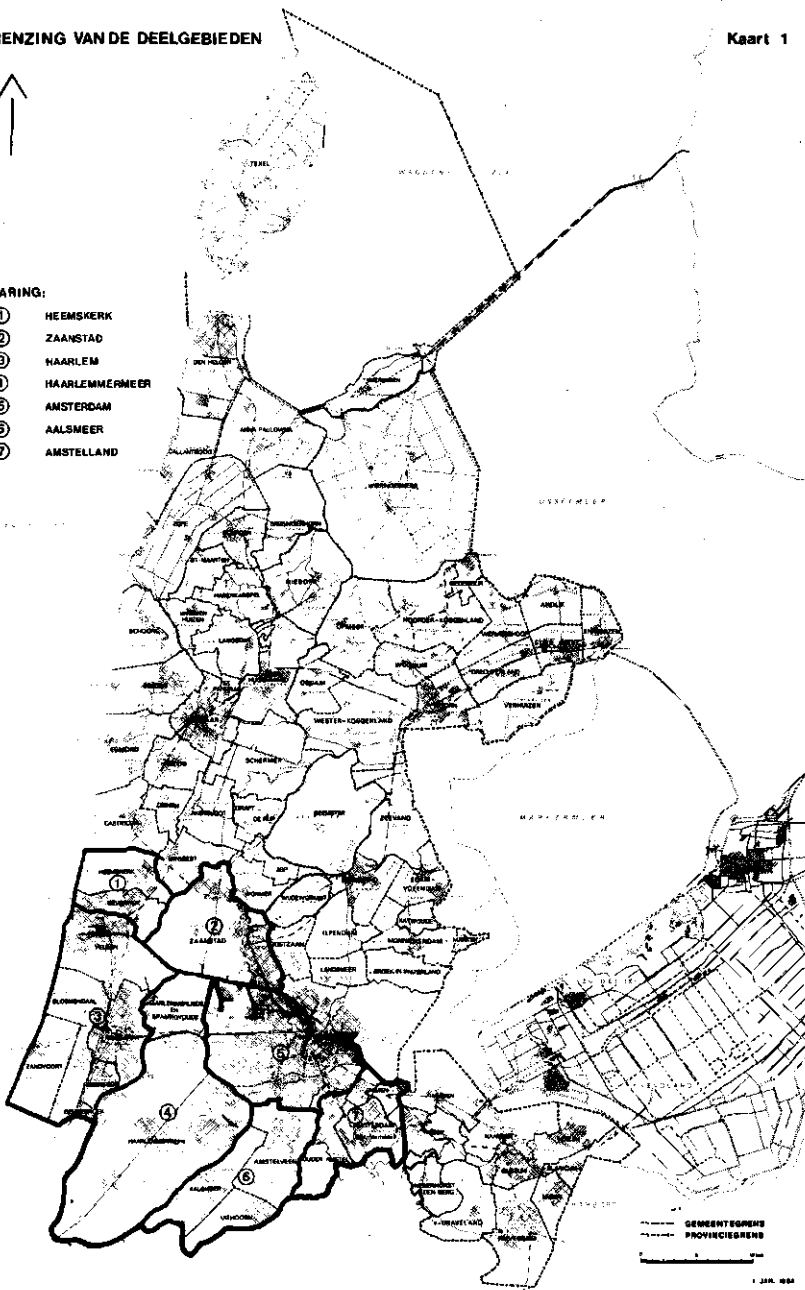
BEGRENZING VAN DE DEELGEBIEDEN

Kaart 1

VERKLARING:

- ① HEEMSKERK
- ② ZAAANSTAD
- ③ HAARLEM
- ④ HAARLEMMEER
- ⑤ AMSTERDAM
- ⑥ AALSMEER
- ⑦ AMSTELLAND

drijven. Verder zijn er ook grote verschillen tussen de gebieden in de omvang van bedrijven van hetzelfde type. Omdat het in het kader van deze studie te ver voert om hierop uitvoerig in te gaan, zal hier volstaan worden met een aantal opvallende punten. De glastuinbouwbedrijven in Aalsmeer zijn aanmerkelijk groter dan Amsterdam (Sloten) (440 sbe resp. 250 sbe). De overige tuinbouwbedrijven, die samen ca. 20% van de bedrijven omvatten zijn volgens de gegevens uit de landbouwtelling naar verhouding erg klein, vooral in Heemskerk (+ 70 sbe) waar twee derde van de bedrijven tot dit type behoort. In Haarlem e.o. en in de Haarlemmermeer zijn deze bedrijven gemiddeld aanzienlijk groter (150 sbe resp. 160 sbe ¹⁾). De akkerbouwbedrijven in de Haarlemmermeer hebben een gemiddelde produktieomvang van 185 sbe. De melkveehouderijbedrijven in Zaanstad zijn met 180 sbe duidelijk groter dan die in Amstelland met 155 sbe.

In totaal werken er op de geregistreerde hoofdberoepsbedrijven in het plangebied ca. 4900 mannen en bijna 1000 vrouwen. Ruim de helft van hen is bedrijfshoofd of behoort tot het gezin van het bedrijfshoofd. De overigen werken voornamelijk in loondienst op een glastuinbouwbedrijf, dus vooral in Aalsmeer en Amsterdam. Dit betreft arbeidskrachten, die regelmatig meer dan 20 uur per week op de bedrijven werken. Verder zijn er in het gebied 872 arbeidskrachten die regelmatig minder dan 20 uur per week meewerken op de bedrijven van wie 305 mannen en 567 vrouwen. Daarnaast zijn er 476 niet regelmatig werkzame arbeidskrachten van wie 175 mannen en 301 vrouwen.

De gemiddelde produktieomvang per regelmatig meer dan 20 uur per week werkzame arbeidskracht laat veel minder grote verschillen zien dan die per bedrijf. Deze varieert van ca. 80 sbe per man in Heemskerk en Haarlem ¹⁾ tot ca. 110 sbe per man in Zaanstad, Haarlemmermeer en Aalsmeer. Amsterdam en Amstelland nemen een tussenpositie in.

1) Hierbij dient echter te worden opgemerkt dat de opengrondsgroenteteelt in Heemskerk, Haarlem en Amsterdam zeer intensief is (ca. 3 teelten per jaar), hetgeen onvoldoende is verdisconteerd in de gegevens over de produktieomvang (sbe). Volgens berekeningen van het consultantschap voor de tuinbouw in Hoorn is de produktieomvang per ha opengrondsgroente ongeveer het dubbele van hetgeen uit de landbouwtellingen blijkt. Vooral in Heemskerk gaat het om een relatief groot areaal groente in de open grond.

3. De economische betekenis van de land- en tuinbouw

De economische betekenis van de land- en tuinbouw kan onder andere worden aangegeven aan de hand van de hoeveelheid inkomen die in deze bedrijfstak wordt gevormd. Elk bedrijf koopt grondstoffen aan, betaalt voor diensten en verkoopt produkten. Als op de verkoopwaarde van de produkten, de kosten van aangekochte grondstoffen en diensten in mindering worden gebracht, resteert de beloning voor de op de bedrijven geleverde arbeid en voor het in de grond, de gebouwen, het vee en overige produktiemiddelen geïnvesteerde vermogen. Dit verschil wordt de netto-toegevoegde waarde genoemd.

Voor het plangebied is een raming van de netto-toegevoegde waarde gemaakt op basis van produktiegegevens uit de landbouwstellingen en bedrijfseconomische gegevens van bedrijven uit het LEI-boekhoudnet. Bij deze berekeningen is onderscheid gemaakt tussen de belangrijkste produktierichtingen in het gebied. Voor deze produktierichtingen is de totale produktieomvang - uitgedrukt in standaardbedrijfseenheden (sbe) - berekend op basis van gegevens uit de landbouwstellingen van 1973 en 1983. Vervolgens zijn opbrengsten- en kostengegevens per sbe berekend met gegevens uit het LEI-boekhoudnet. Bij de keuze van bedrijven uit het boekhoudnet is getracht zoveel mogelijk aan te sluiten op de produktiestructuur in het plangebied (zie bijlage 3). Voor bloemen en potplanten onder glas, die samen ruim 60% van de totale produktieomvang in het plangebied uitmaken, is gebruik gemaakt van gegevens van steekproefbedrijven in Aalsmeer en directe omgeving. Voor akkerbouw en veehouderij - samen circa 25% van de produktieomvang - zijn gegevens van steekproefbedrijven uit de gehele provincie Noord-Holland gebruikt en voor bloembollen gegevens van bloembollenbedrijven in Noord- en Zuid-Holland. Voor de overige produktierichtingen (samen minder dan 10% van de produktie) zijn landelijke gegevens gehanteerd. Hoewel de produktieprocessen sterk kunnen variëren van bedrijf tot bedrijf en van gebied tot gebied, kan toch worden aangenomen dat de gegevens van de gekozen boekhoudbedrijven een voldoende betrouwbare basis vormen voor een globale raming van de economische waarde van de land- en tuinbouw in het plangebied 1). Omdat de bedrijfsresultaten ook in de tijd gezien sterk kunnen variëren, is bij de berekeningen uitgegaan van drie-

- 1) Zoals eerder is opgemerkt is de opengrondsgroenteteelt in sommige delen van het streekplangebied zeer intensief van aard, hetgeen onvoldoende in de beschikbare gegevens naar voren komt. Met name in het gebied Heemskerk komt relatief veel opengrondsgroenteteelt voor. De economische betekenis van de land- en tuinbouw in dit gebied is daarom hoger dan uit dit hoofdstuk naar voren komt (15% hogere netto-toegevoegde waarde).

Tabel 3.1 De produktiewaarde van de land- en tuinbouw in het streekplangebied

Produktietak	Miljoenen gulden 1983 1)		Index 1983 (1973 = 100)	
	Totale opbrengsten	Non-factor-kosten 2)	Totale opbrengsten	Non-factor-kosten
		Netto-toegev. waarde 3)		Netto-toegev. waarde
Veehouderij	100	65	35	199
Akkerbouw	76	42	34	178
Bloembollen	22	9	13	103
Overige tuinbouw open grond	38	17	21	164
Bloemen onder glas	306	192	114	227
Groenten onder glas	14	9	5	220
Overige tuinbouw onder glas	130	73	57	325
Totaal	686	407	279	218

1) Gebaseerd op produktiegegevens uit landbouwtellingen 1983 en financieel-economische gegevens uit LEI-boekhoudnet van 1980/81, 1981/82, 1982/83.

2) Kosten van grondstoffen en diensten (incl. afschrijvingen).

3) Opbrengsten minus de non-factorkosten.

jaarlijkse gemiddelden. De resultaten van deze berekeningen voor het totale plangebied zijn weergegeven in tabel 3.1 en bijlage 4.

De land- en tuinbouwbedrijven in het streekplangebied kochten in 1983 voor circa 407 miljoen gulden aan goederen en diensten en verkochten voor circa 686 miljoen aan produkten. Voor de inbreng van kapitaal en grond en voor het werk dat op de bedrijven werd verricht, ontvingen de boeren en tuinders, hun medewerkers, verpachters en kapitaalverschaffers samen dus ongeveer 279 miljoen gulden. Deze netto-toegevoegde waarde wordt voor ruim 60% gerealiseerd in de glastuinbouw, waarvan twee derde in de bloemteelt. Ruim 10% komt voor rekening van de opengrondstuinbouw en 25% voor die van de akkerbouw en veehouderij.

Sinds 1973 is de totale produktiewaarde met ca. 76% toegenomen. Deze groei is voor een belangrijk deel gebaseerd op een grotere aankoop van goederen en diensten. Deze steeg namelijk met 118%. Een belangrijk deel van deze toename bestaat uit prijsstijgingen o.a. van energie. In verhouding daarmee steeg de netto-toegevoegde waarde met slechts 37%. Voor alle onderscheiden produktierichtingen geldt dat de non-factorkosten een groter deel van de totale opbrengsten zijn gaan innemen, zij het in de glastuinbouw meer dan in de andere produktierichtingen. De groei van de netto-toegevoegde waarde is het sterkst geweest in de glastuinbouw en dan vooral in de categorie overige tuinbouw onder glas (voornamelijk pot- en perkplanten). Alleen van de bloemhollenteelt is de economische betekenis kleiner geworden.

Bij deze cijfers dient te worden opgemerkt, dat de koopkracht van de gulden in de beschouwde periode met ruim 50% is afgenomen: in reële termen is dus de netto-toegevoegde waarde van de land- en tuinbouw in het gebied verminderd.

Van grote economische betekenis is de glastuinbouw in Aalsmeer, zoals blijkt uit tabel 3.2. Hier werd in 1983 44,5% van de totale netto-toegevoegde waarde in het plangebied gerealiseerd. De Haarlemmermeer vormt het tweede belangrijke produktiegebied met ongeveer een kwart van de totale netto-toegevoegde waarde. Het merendeel hiervan wordt geleverd door de akkerbouw en de glastuinbouw. Na de glastuinbouw, met ruim 60% van de totale netto-toegevoegde waarde, zijn de veehouderij en akkerbouw met elk + 12,5%, van belang. De veehouderij is vooral belangrijk voor Zaanstad en Amstelland. De akkerbouw is grotendeels geconcentreerd in de Haarlemmermeer.

Hiervoor is reeds aangegeven dat de totale netto-toegevoegde waarde van de land- en tuinbouw in het streekplangebied tussen 1973 en 1983 met ruim een derde is gestegen. Van deze groei is 80% gerealiseerd in de glastuinbouw, waarvan twee derde in Aalsmeer (zie tabel 3.3). De uitbreiding in de glastuinbouw betrof zowel bloemteelt als overige glastuinbouw (voornamelijk potplantenteelt). In beide teelten nam de netto-toegevoegde waarde toe met ongeveer 30 miljoen gulden. De economische betekenis van de bloemhollenteelt is in de beschouwde periode kleiner geworden.

Tabel 3.2 Verdeling van de netto-toegevoegde waarde naar produktierichting en deelgebied in 1983 (percentages)

Produktietak	Heems- kerk 1)	Zaan- stad	Haar- lem	Haar- lemmer- meer	Am- ster- dam	Aals- meer	Am- stel- land	To- taal
Veehouderij	0,6	3,5	1,2	2,3	0,3	2,1	2,6	12,6
Akkerbouw	0,3	0,3	0,1	10,0	0,4	1,2	-	12,3
Bloembollen	1,2	-	1,5	1,9	-	-	-	4,6
Tuinb. o.gr.	1,3	-	0,3	3,1	0,4	2,2	0,1	7,4
Glasgroente	0,8	-	0,1	0,1	0,6	0,1	-	1,7
Glasbloemen	1,2	0,4	0,3	5,5	3,6	30,1	-	41,1
Glas overig	-	-	0,1	4,8	0,9	14,4	0,1	20,3
Totaal	5,4	4,2	3,6	27,7	6,2	50,1	2,8	100,0

N.T.W. (mln. 15 12 10 77 17 140 8 279
gulden)

1) Zie noot 1 op de vorige pagina.

Tabel 3.3 Aandeel van produktierichtingen en deelgebieden in de totale groei van de netto-toegevoegde waarde tussen 1973 en 1983 (percentages)

Produktietak	Heems- kerk	Zaan- stad	Haar- lem	Haar- lemmer- meer	Am- ster- dam	Aals- meer	Am- stel- land	To- taal
Veehouderij	0,5	5,4	0,7	-0,5	-0,1	0,6	1,8	8,4
Akkerbouw	0,3	0,4	-0,5	7,8	0,6	0,7	-	9,2
Bloembollen	-1,4	-	-1,4	-	-0,1	-0,1	-	-2,9
Tuinb. o.gr.	1,2	-	-0,9	4,2	-0,2	1,0	0,2	5,4
Glasgroente	1,6	-	-	-	0,1	0,2	-	1,8
Glasbloemen	2,6	1,2	-0,1	3,2	4,8	27,2	-	39,0
Glas overig	-	-0,5	-0,8	12,9	0,8	26,6	-	39,1
Totaal	4,8	6,5	-3,0	27,6	5,9	56,2	2,0	100,0

Groei N.T.W. +4 +5 -2 +21 +4 +42 +2 +76
in milj.
gulden

In verhouding tot hun aandeel in de netto-toegevoegde waarde is de produktiegroei sterk geweest in Zaanstad (in de veehouderij) en in Aalsmeer (in de glastuinbouw). Naar verhouding bleef de economische betekenis van de Haarlemmermeer gelijk. In Heemskerk, Amsterdam en Amstelland was de groei relatief klein, terwijl de produktiewaarde in Haarlem verminderde.

Uit het voorgaande kan worden geconcludeerd, dat in economische termen gezien, Aalsmeer en de Haarlemmermeer de belangrijkste agrarische produktiegebieden binnen het plangebied zijn. Dit is voornamelijk toe te schrijven aan de glastuinbouw, waarbinnen zowel een intensivering in de bloemeteelt heeft plaatsgehad als ook een verschuiving van bloemen naar potplanten is opgetreden. Daarnaast blijft voor de Haarlemmermeer de akkerbouw van grote betekenis. De land- en tuinbouw in Haarlem, maar ook in Amstelland, Amsterdam en Heemskerk staan blijkbaar onder sterke druk, gezien de afname respectievelijk geringe groei van de produktiewaarde. In het kader van dit onderzoek voert het echter te ver hier nader op in te gaan.

Tot slot kan nog worden opgemerkt dat ook binnen de onderscheiden deelgebieden belangrijke verschillen in de agrarische produktiestructuur en de ontwikkelingen hierin kunnen voorkomen. Voor het deelgebied Zaanstad komt dat o.a. naar voren in de verschillen tussen de daarbinnen onderscheiden potentiële verstedelijkingsgebieden (zie hoofdstuk 6).

4. De werkgelegenheid op land- en tuinbouwbedrijven

In 1983 werkten er op de 2443 land- en tuinbouwbedrijven in het plangebied 6601 mannen en vrouwen, waarvan 5867 op de 2204 hoofdberoepsbedrijven (zie tabel 4.1). Het merendeel van hen werkte op glastuinbouwbedrijven. Op deze bedrijven werkten veel arbeidskrachten, die niet tot het gezin van het bedrijfshoofd behoorden (63%). Van de totale arbeidsbezetting bestond ca. 16% uit vrouwen. In het algemeen betrof dit echtgenotes van het bedrijfshoofd, behalve in de glastuinbouw waar ook veel vrouwelijke niet-gezinsarbeidskrachten werkten.

Tabel 4.1 Arbeidskrachten in de land- en tuinbouw naar bedrijfstype in 1983 1)

Bedrijfstype 2)	Mannen		Vrouwen		Totaal mannen + vrouwen
	To- taal	w.v. niet- gezins- arbeidskr.	To- taal	w.v. niet- gezins- arbeidskr.	
Veehouderijbedr.	663	32	106	-	769
Akkerbouwbedr.	457	52	25	-	482
Glastuinb.bedr.	3050	1954	711	422	3761
Ov. tuinb.bedr.	657	140	119	4	776
Gecombin. bedr.	72	16	7	-	79
Totaal hoofd- beroepsbedrijven	4899	2194	968	426	5867
Alle bedrijven	5539	2713	1062	493	6601

1) Arbeidskrachten regelmatig 20 uur en meer per week werkzaam op het bedrijf.

2) Voor type-indeling zie bijlage 1.

Bron: CBS - LEI-bewerking.

Omdat de glastuinbouw de grootste bron van agrarische werkgelegenheid is, spreekt het voor zich dat een groot deel van de arbeidskrachten werkt in Aalsmeer (50%, zie tabel 4.2). Bijna 25% van de arbeidskrachten werkt in de Haarlemmermeer, waarvan de meesten in de (glas)tuinbouw. Ook in het deelgebied Amsterdam biedt de glastuinbouw veel werkgelegenheid. In Heemskerk en Haarlem is de opengrondstuinbouw de belangrijkste bron van werkgelegenheid en in Zaanstad en Amstelland de rundveehouderij.

Tabel 4.2 Arbeidskrachten (mannen + vrouwen) naar bedrijfstype en deelgebied in 1983 1)

Bedrijfstype 2)	Heems- kerk	Zaan- stad	Haar- lem	Haar- lemmer- meer	Am- ster- dam	Aals- meer	Am- stel- land	To- taal
Veehouderijbedr.	36	176	77	143	23	142	172	769
Akkerbouwbedr.	15	16	6	389	5	51	-	482
Glastuinb.bedr.	114	42	24	573	368	2637	3	3761
Ov. tuinb.bedr.	262	11	113	224	10	152	4	776
Gecombin. bedr.	3	4	-	63	6	3	-	79
Totaal hoofdberoesbedrijven	430	249	220	1392	412	2985	179	5867
Alle bedrijven	445	268	314	1490	581	3306	197	6601

1) Zie noot 1 tabel 4.1.

2) Zie noot 2 tabel 4.1.

Ten opzichte van 1973 is het aantal arbeidskrachten op de land- en tuinbouwbedrijven met 13% verminderd. Landelijk bedroeg dit 21%. Dit verschil is vooral toe te schrijven aan de glastuinbouw. In deze voor het plangebied belangrijke produktierichting verminderde het totale aantal arbeidskrachten namelijk met slechts 10%, terwijl de afname in de veehouderij en akkerbouw ruim 25% bedroeg en in de overige produktierichtingen ruim 30%. Tegenover de afname van het aantal mannelijke arbeidskrachten (met 20%) stond een toename van het aantal vrouwelijke arbeidskrachten met 37%.

Tabel 4.3 Aandeel van bedrijfstypen en deelgebieden in de ontwikkeling v/h aantal arbeidskrachten (mannen+vrouwen) op hoofdberoepsbedrijven tussen 1973 en 1983 (percentage)

Bedrijfstype 2)	Heems- kerk	Zaan- stad	Haar- lem	Haar- lemmer- meer	Am- ster- dam	Aals- meer	Am- stel- land	To- taal
Veehouderij	-2,0	-1,8	-3,2	-5,4	-0,7	-4,1	-4,2	-21,4
Akkerbouw	-0,5	-0,1	-1,0	-9,6	-0,5	-1,3	-	-13,0
Glastuinbouw	+3,0	+1,8	-1,1	+2,3	+2,1	-42,2	-0,1	-34,3
Ov. tuinbouw	-9,4	+0,2	-17,3	-0,9	-1,7	+0,8	+0,3	-27,9
Gecomb.bedr.	-0,6	+0,3	-	-2,8	+0,2	-0,5	-	-3,4
Totaal (%)	-9,5	+0,4	-22,6	-16,4	-0,6	-47,3	-4,0	-100,0
Aantal arbeidskrachten	-121	+5	-288	-208	-7	-602	-51	-1272

1) Zie noot 1, tabel 4.1.

2) Zie noot 2, tabel 4.1.

Procentueel is de afname van het aantal arbeidskrachten in de glastuinbouw wel klein geweest, maar door het grote aandeel van de glastuinbouw in de totale werkgelegenheid vond toch nog ruim een derde van de totale afname van de werkgelegenheid op land- en tuinbouwbedrijven in het streekplangebied plaats in deze produktietak. Tegenover een sterke afname in Aalsmeer zien we een - zij het beperkte - toename in een aantal andere deelgebieden, die een gevolg is van de expansie van de glastuinbouw in de afgelopen jaren. Het aandeel van de overige tuinbouw in de afname van de werkgelegenheid bedroeg 28%, vooral in de deelgebieden Heemskerk en Haarlem. Ook in de veehouderij is de werkgelegenheid sterk teruggelopen (21%). Opvallend daarbij is dat in het weidegebied Zaanstad de afname relatief beperkt is gebleven. Dit is ook het enige deelgebied waar de totale werkgelegenheid op de land- en tuinbouwbedrijven is toegenomen.

Voorts dient gewezen te worden op de sterke afname van de agrarische werkgelegenheid in het deelgebied Haarlem. Bijna een kwart van de totale afname in het plangebied kwam voor rekening van dit deelgebied, terwijl hier in 1973 maar 8% van het totale arbeidskrachten werkte.

5. De met de land- en tuinbouw samenhangende werkgelegenheid

In het kader van de herziening van het streekplan Amsterdam-Noordzeekanaalgebied is niet alleen inzicht gewenst in de omvang van de werkgelegenheid op de land- en tuinbouwbedrijven, maar eveneens van de werkgelegenheid die samenhangt met van de land- en tuinbouw afgeleide activiteiten. De nu volgende beschouwing over de met de akkerbouw en tuinbouw samenhangende werkgelegenheid buiten de directe agrarische produktie is in hoofdzaak ontleend aan de resultaten van elders verricht onderzoek. Met name is daarbij gebruik gemaakt van een door de Stichting Economisch-Technologisch Instituut voor Zuid-Holland verricht onderzoek in het Westlandse glastuinbouwcomplex (Stichting ETI voor Zuid-Holland, 1982). Voorts boden een rapport over de betekenis van de Friese landbouw voor de Friese economie (E.T.I. voor Friesland, LEI, 1983) en een door het LEI, op basis van CBS-cijfers, over 1980 uitgevoerde input/outputanalyse enige aanknopingspunten. Verder is gebruik gemaakt van het bedrijvenregister 1983 van het Sociografisch Bureau Meerlanden en van cijfers van het Consulentenschap voor de Tuinbouw. Daarnaast is informatie ingewonnen bij personen en bedrijven in het gebied.

De raming van de met de land- en tuinbouw samenhangende werkgelegenheid in het Amsterdam-Noordzeekanaalgebied is beperkt tot de akkerbouw en de tuinbouw in de gemeenten Haarlemmerliede en Spaarnwoude, Haarlemmermeer, Aalsmeer, Uithoorn, Amstelveen en het westelijk deel van de gemeente Amsterdam.

In het volgende zal eerst worden ingegaan op de tuinbouw en daarna op de akkerbouw.

Tuinbouw

Aan het hiervoor genoemde onderzoek in het Westland ligt een uitvoerige verzameling van gegevens ten grondslag. Er is o.a. een enquête gehouden onder de in dat gebied gevestigde z.g. "tuinbouwverwante" bedrijven, d.w.z. toeleveranciers van goederen en diensten en afnemers van glastuinbouwprodukten.

Blijkens dit onderzoek zijn er in het Westland naast elke drie personen in de glastuinbouw, twee personen werkzaam in aan de tuinbouw verwante bedrijven en instellingen.

Hierbij kunnen de volgende kanttekeningen worden gemaakt.

1. Het gaat om gegevens over het jaar 1979. Is een dergelijk verhoudingscijfer ook nu nog bruikbaar? Uit het onderzoek in Friesland is gebleken dat dergelijke verhoudingscijfers een sterke samenhang vertonen met de ontwikkelingen in de arbeidsproduktiviteit in de betrokken sectoren. Uit "Landbouw-cijfers 1984" (LEI, CBS, 1984) blijkt, dat de arbeidsproduk-

- tiviteit 1) in de land- en tuinbouw, de bosbouw en de visserij samen in de periode 1975-1982 met 30% is toegenomen, in de nijverheid met 16% en in de dienstensector met 12%. Deze cijfers, hoewel geldend voor de gehele agrarische sector, geven in ieder geval geen aanleiding te veronderstellen dat het aantal in landbouwverwante bedrijfsklassen werkende personen ten opzichte van het aantal op agrarische bedrijven werkende personen verhoudingsgewijs zou zijn verminderd.
2. Bedrijven en werkgelegenheid buiten het Westland zijn niet in het onderzoek betrokken. Ook daar kunnen toeleveranciers en afnemers zitten die zaken doen in dit gebied en waarvan de personeelsontwikkeling ten dele afhankelijk is van die zaken. Bij het onderzoek is wel rekening gehouden met de werkgelegenheid bij toeleveranciers en afnemers in het Westland die verband houdt met de buiten het eigenlijke gebied aanwezige glastuinbouw.
 3. Een deel van de bedrijvigheid in de toeleverende sectoren die door de glastuinbouw wordt veroorzaakt, is niet in het onderzoek in het Westland meegenomen. De enquête was in hoofdzaak gericht op de toelevering direct aan de glastuinbouwbedrijven. Effecten van de tweede orde (toeleveringen van allerlei aard aan de toeleveranciers) of van een volgende orde, zijn waarschijnlijk slechts voor een gering deel meegenomen. Ook werden er aan de afnemers van de produkten van de glastuinbouw toeleveringen gedaan uit andere bedrijfsklassen, die weer afhankelijk zijn van de hoeveelheid ingekochte glastuinbouwprodukten. Een deel van die toeleveringen, met name van hogere orde, is eveneens buiten beschouwing gebleven.
 4. Het z.g. "Verzorgingseffect" is evenmin in het genoemde onderzoek meegenomen. Dat is het effect op inkomensvorming en werkgelegenheid, dat wordt veroorzaakt door de consumptieve bestedingen van de in de glastuinbouw werkenden en hun gezinnen, alsmede door de consumptieve bestedingen van al diegenen, die een tuinbouwverwante arbeidsplaats bezetten of een andere daar weer van afhankelijke plaats in de marktsector. In het Friese onderzoek is dit verzorgingseffect wel meegenomen. Hieruit bleek, dat in Friesland de indirecte werkgelegenheid t.g.v. de consumptieve bestedingen van de in de land- en tuinbouw werkzame personen een kwart arbeidsplaats per arbeidsplaats op de agrarische bedrijven bedroeg. Daar bovenop kwam nog een kwart arbeidsplaats t.g.v. de bestedingen van de van de land- en tuinbouw afhankelijke beroepsbevolking. Gelet op deze gegevens en de voor het Westland berekende verhoudingen, zou het geen verwondering behoeven te

1) Onder arbeidsproductiviteit ("produktie per werkende") wordt hier verstaan het quotiënt van de hoeveelheid van de produktie en de gemiddelde personeelssterkte. Als maatstaf van de produktie wordt daarbij genomen de bruto-toegevoegde waarde tegen constante prijzen.

wekken wanneer in het Westland en omgeving het verzorgings-effect op de werkgelegenheid ongeveer in dezelfde orde van grootte zou liggen als in Friesland.

Uit de hiervoor gemaakte kanttekeningen bij het onderzoek in het Westland kan worden afgeleid, dat wanneer de daarin genoemde effecten ten volle zouden zijn meegenomen, de verhouding tussen het aantal arbeidsplaatsen op de glastuinbouwbedrijven en het aantal met de glastuinbouw samenhangende arbeidsplaatsen er anders uit zou komen te zien dan de genoemde 3 : 2. Rekening houdend met het verzorgingseffect is deze verhouding minimaal 1 : 1. Aangezien op de glastuinbouw- en overige tuinbouwbedrijven in de genoemde gemeenten in 1983 circa 5100 mannen en vrouwen werkten (regelmatig tenminste 20 uur per week) mag op basis van het voorgaande worden aangenomen dat minstens een even groot aantal personen werk heeft in met de primaire tuinbouwproductie samenhangende bedrijvigheid.

Zowel bij het onderzoek in het Westland als dat in Friesland is in het input-outputmodel dat aan deze onderzoeken ten grondslag heeft gelegen, uitgegaan van de z.g. "marktsector". Dat betekent dat niet in geld gewaardeerde goederen en diensten buiten de berekeningen zijn gebleven. Onder deze z.g. "non-profit" sector vallen overheidsdiensten, onderwijs, etc. Vanzelfsprekend is de afhankelijkheid van de werkgelegenheid in de land- en tuinbouw en in andere bedrijfsklassen niet éézijdig. Met name in concentratiegebieden als het Westland en Aalsmeer en omgeving is er sprake van een wederzijdse afhankelijkheid. Hierbij kan worden gedacht aan de invloed van de z.g. "centrumfunctie", waarmee wordt bedoeld het geheel van de agrarische productie met alle eraan verbonden activiteiten met een dikwijls specialistisch karakter. De aanwezigheid van deze bedrijvigheid stimuleert de vestiging van agrarische bedrijven en de groei van de agrarische productie.

Dat met betrekking tot de teelt van bloemen en planten voor het gebied van onderzoek kan worden gesproken van een complex, dat naast de circa 5100 personen op de tuinbouwbedrijven, zeer veel handen werk geeft, mag blijken uit het volgende overzicht, dat is opgesteld door het Consulentenschap voor de Tuinbouw te Aalsmeer in samenwerking met de veiling V.B.A. (Aalsmeer). Deze becijfering van de werkgelegenheid in en rond de tuinbouwproductie in Aalsmeer en omstreken berust voor een belangrijk deel op schattingen.

1. Het aantal werknemers van de V.B.A. bedraagt ongeveer 1000.
2. In de gebouwen van de V.B.A. werken voorts tussen de 3000 en 4000 personen, hoofdzakelijk bij exporteurs.
3. In de directe omgeving van de veiling werken naar schatting ruim 1000 personen in allerlei bedrijven (b.v. verpakkingsmateriaal; transport; alle mogelijke toeleveringen, b.v. van machines, verwarmingsinstallaties, computers, isolatiemateriaal, ect.).
4. In de dienstverlenende sector werken naar schatting zo'n 700 personen. Te denken valt aan personeel van het Consulentenschap

voor de Tuinbouw, het Proefstation voor de Bloemisterij, boekhoudbureaus, banken, verzekeringen, architecten, makelaars, etc.

5. In tuincentra, winkels en markten, in de thuisverkoop werken naar schatting zo'n 500 personen.
6. Voorts zijn er nog toeleveranciers van goederen en diensten buiten het gebied gevestigd, die voor het gebied werken. Dat zou naar schatting zo'n 800 arbeidsplaatsen kunnen betekenen.

Bij de beoordeling van deze schattingen moet onder andere met het volgende rekening worden gehouden:

- Van de veilingomzet van de V.B.A. in 1983, in totaal groot f 1.177,- mln., is ruim f 353 mln. (d.w.z. 30%) afkomstig uit het gebied van onderzoek. Dat houdt in dat een belangrijk deel van de hiervoor opgesomde arbeidskrachten moet worden toegerekend aan activiteiten buiten het onderzoeksgebied. Welk deel is moeilijk te zeggen zonder meer gedetailleerde kennis.
- Een deel van de produkten van de tuinbouw passeert niet de veiling. Met name betreft het hier de z.g. "handelskwekers", dikwijls grote bedrijven die zelf voor de afzet zorgen.

Akkerbouw

Uit de agrarische input-outputanalyse 1980 van het LEI op basis van CBS-gegevens kunnen gegevens worden afgeleid over de werkgelegenheid in het "akkerbouwcomplex". Hieronder wordt verstaan de primaire akkerbouwproductie plus de daarop afgestemde toelevering en verwerking, maar exclusief de distributie. Hieruit blijkt dat per werkzame persoon op de akkerbouwbedrijven in Nederland voor ongeveer 0,7 persoon werkgelegenheid is in de toelevering en verwerking. Rekening houdend met o.a. de distributie en het verzorgingseffect kan hieruit worden afgeleid dat tegenover elke arbeidskracht op akkerbouwbedrijven minstens een arbeidskracht staat in andere sectoren.

In totaal werkten er op de akkerbouwbedrijven in de genoemde gemeenten circa 500 personen (regelmatig tenminste 20 uur per week), zodat mag worden aangenomen, dat een minstens even groot aantal werk heeft in van de primaire akkerbouwproductie afgeleide bedrijvigheid.

Getracht is na te gaan hoeveel van de met de land- en tuinbouw samenhangende werkgelegenheid is gelocaliseerd in het gebied van onderzoek. Daarbij is gebruik gemaakt van gegevens uit het bedrijvenregister 1983 van het Sociografisch Bureau de Meerlanden te Hoofddorp. Deze gegevens hebben betrekking op de gemeenten Aalsmeer, Haarlemmermeer en Uithoorn. Voor de indeling van de bedrijven naar bedrijfsklassen en -groepen is gebruik gemaakt van de Standaardbedrijfsindeling (SBI 1974) van het CBS. Van slechts enkele bedrijfssubgroepen is zonder meer duidelijk dat ze een rechtstreekse binding hebben met het agrarisch bedrijf, b.v. de

"agrarische dienstverlenende bedrijven". Maar wat "timmerfabrieken" of "papierwarenfabrieken n.e.g." aan verpakkingsmateriaal voor de land- en tuinbouw leveren, is niet uit de benaming af te leiden. Ook is zonder nader onderzoek niet te zeggen welk deel van het aantal werkzame personen bij smederijen, lasinrichtingen, bankwerkerijen, reparatiebedrijven voor landbouwmachines etc. of bij de groothandelsbedrijven in akkerbouwprodukten, meststoffen en andere artikelen aan de verschillende agrarische produktietakken - en dan nog wel binnen een bepaald gebied - is toe te schrijven.

Uit deze gegevens blijkt, dat in de Haarlemmermeer circa honderd personen werken in "agrarisch dienstverlenende bedrijven". Het is niet duidelijk in welke mate deze bedrijven ook buiten dit gebied werken en evenmin in hoeverre ze diensten verlenen aan niet-agrarische bedrijven/instellingen. Zo verrichten loonwerkbedrijven, die onder deze categorie vallen, dikwijls ook werk voor gemeenten, waterschappen e.d.

Dat het niet eenvoudig is de aan de land- en tuinbouw verwante produktie en werkgelegenheid te localiseren, mogen de volgende twee voorbeelden illustreren.

De suikerfabriek in Halfweg, met in 1982 220 vaste en 60 losse arbeidskrachten, verwerkte in dat jaar ongeveer 55% van de uit de genoemde gemeenten afkomstige bieten. Dat was nog geen zesde van de totale verwerkte hoeveelheid, de rest kwam in hoofdzaak uit de IJsselmeerpolders. Van het personeel van deze fabriek kan dus ongeveer een zesde worden toegerekend aan de akkerbouw in het onderzoekgebied. Waar deze mensen wonen is niet te beantwoorden. Een ongeveer even groot aantal arbeidskrachten elders (Zeeland, West-Brabant) zal, bij dezelfde verhouding, aan de akkerbouw in het streekplangebied kunnen worden toegerekend.

Een aardappelverwerkende industrie in Hoofddorp koopt een gedeelte van de te verwerken hoeveelheid consumptieaardappelen in het streekplangebied als veldgewas. De voor het bedrijf te kleine en te grote aardappelen worden weer verhandeld. Het te verwerken gedeelte uit het studiegebied is slechts een fractie van de totale hoeveelheid door het bedrijf verwerkte aardappelen. De rest wordt - gesorteerd - van "de handel" betrokken. Waar die aardappelen vandaan komen is bij de fabriek niet bekend.

In het voorgaande is onder meer aan de hand van elders verricht onderzoek getracht duidelijk te maken, dat met de produktie en werkgelegenheid op de akkerbouw- en tuinbouwbedrijven in de betreffende gemeenten in het Amsterdam-Noordzeekanaalgebied veel werkgelegenheid in andere bedrijfssectoren samenhangt. Volgens deze zeer globale ramingen is deze minstens even groot als op de agrarische bedrijven zelf. Aangezien op de akkerbouw- en tuinbouwbedrijven in 1983 circa 5600 personen werkten mag worden aangenomen dat de akker- en tuinbouw in deze gemeenten in totaal werkgelegenheid biedt aan minstens 11.000 personen.

6. Agrarisch inkomen en werkgelegenheid in potentiële verstedelijkingsgebieden

In verband met de planning van toekomstige bouwlocaties was het wenselijk inzicht te verkrijgen in de betekenis van de land- en tuinbouw voor de inkomensvorming en de werkgelegenheid in vier potentiële verstedelijkingsgebieden. Dit betreft een gebied in de Haarlemmermeer bij Hoofddorp en drie gebieden in de omgeving van Zaanstad. (Zie kaart 2). Voor dit deel van het onderzoek is gebruik gemaakt van gegevens van geregistreerde land- en tuinbouwbedrijven die grond en/of bedrijfsgebouwen in deze gebieden hebben. Omdat de bedrijven in de Haarlemmermeer meestal bijna al hun grond bij de bedrijfsgebouwen hebben liggen, is voor "Hoofddorp" uitgegaan van de ligging van de bedrijfsgebouwen. Voor de andere deelgebieden is met behulp van informanten nagegaan bij welke bedrijven de grond in de deelgebieden in gebruik was. Tabel 6.1 geeft een overzicht van het aantal bedrijven dat in het onderzoek is betrokken, met de daarbij behorende oppervlakte cultuurgrond. Hierbij dient te worden opgemerkt dat daarmee niet alle cultuur-

Tabel 6.1 Bedrijven en cultuurgrond in de potentiële verstedelijkingsgebieden in 1983

Deelgebied	Bedrijven met 10-50% grond in het deelgebied			Bedrijven met 50% of meer grond in het deelgebied		
	aantal bedrij- ven	ha cult. to- taal	grond in loca- tie	aantal bedrij- ven	ha cult. to- taal	grond in loca- tie
Assendelft	5	151	33	20	426	390
Wijkerbroek 1)	5	110	30	9	166	135
Guisveld	6	166	53	6	88	88
Hoofddorp 2)				72	1152	1152

- 1) Verder waren er nog 4 bedrijven met minder dan 10% grond in dit deelgebied.
- 2) Alle bedrijven met hun bedrijfsgebouwen in dit gebied.

grond in deze gebieden in het onderzoek is betrokken. Op basis van metingen op topografische kaarten wordt de totale oppervlakte cultuurgrond in het gebied Assendelft geraamd op + 500 ha, terwijl de geïnventariseerde bedrijven daar samen + 430 ha in gebruik hadden. Voor Wijkerbroek bedragen deze cijfers + 200 ha en + 175 ha en voor Guisveld + 250 ha en + 140 ha. Deze verschillen betreffen voornamelijk grond van niet-telplichtige grondgebruikers (ex-boeren, hobbyisten, etc.).

Op de bedrijven in de vier verstedelijkingsgebieden werkten in 1983 in totaal 176 arbeidskrachten (regelmatig meer dan 20 uur per week), het merendeel in het gebied bij Hoofddorp. Tabel 6.2 geeft een overzicht van het aantal arbeidskrachten in de verstedelijkingsgebieden.

Tabel 6.2 Agrarische werkgelegenheid in de potentiële verstedelijkingsgebieden in 1983

Deelgebied	Bedrijven met 0-50% <u>grond in het deelgebied</u>			Bedrijven met 50% en meer <u>grond in het deelgebied</u>		
	mannen	vrouwen	totaal	mannen	vrouwen	totaal
Assendelft	10	-	10	24	1	25
Wijkerbroek	7	-	7	10	3	13
Guisveld	7	4	11	5	-	5
Hoofddorp				92	13	105

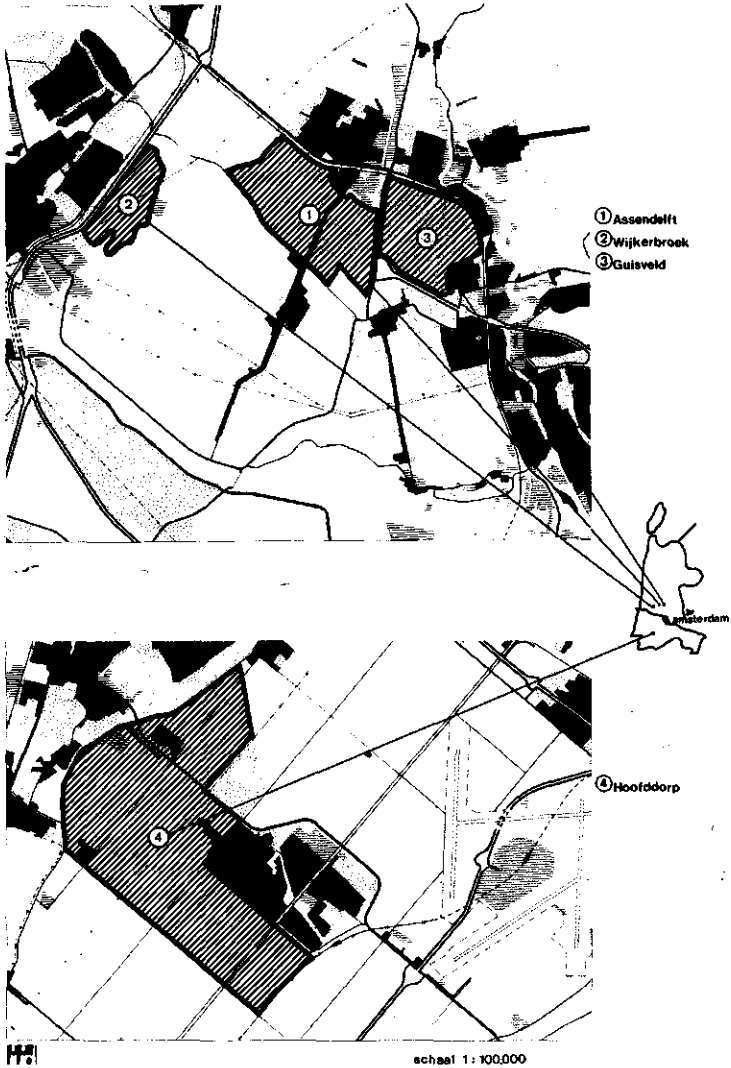
De deelgebieden Assendelft, Wijkerbroek en Guisveld zijn zuivere weidegebieden: alle grond is in gebruik als grasland en op enkele bedrijven met intensieve veehouderij na, zijn de bedrijven uitsluitend gericht op de melkveehouderij. Deze bedrijven hebben een gemiddelde oppervlakte van circa 20 ha. In Guisveld waren de melkveebedrijven met meer dan de helft van de grond in dit gebied aanmerkelijk kleiner dan de overige bedrijven (16 ha resp. 28 ha). In de andere twee gebieden waren de verschillen kleiner: (Assendelft 26 ha resp. 30 ha; Wijkerbroek 21 resp. 22 ha).

Het gebied bij Hoofddorp kent een meer gevarieerde agrarische produktiestructuur. Van de 1152 ha cultuurgrond van de geïnvesteerde bedrijven in dit gebied is 12% in gebruik als grasland, 81% voor akkerbouw (inclusief akkerbouwmatige tuinbouw) en 7% voor tuinbouw open grond. Verder zijn er enkele hectares onder glas. Van de totale produktieomvang komt 11% voor rekening van de veehouderij, 43% voor de akkerbouw, 36% voor de opengrondstuinbouw en 10% voor de glastuinbouw.

Voor de berekening van de produktiewaarde van de land- en tuinbouw in de verstedelijkingsgebieden is dezelfde methode gehanteerd als in hoofdstuk 2 is aangegeven. Dat wil zeggen dat gebruik is gemaakt van gegevens uit het LEI-boekhoudnet en produktiegegevens (sbe's) van de onderscheiden produktierichtingen uit de landbouw telling 1983. Om de gebieden met elkaar te kunnen vergelijken zijn de kosten- en opbrengstgegevens uitgerekend per ha cultuurgrond (zie tabel 6.3). Van de drie gebieden bij Zaanstad is de produktiewaarde per hectare het hoogste in Assendelft, vooral op bedrijven die grotendeels in dit gebied liggen. Daarentegen is de produktiewaarde van de grond van bedrijven die voor het merendeel in het Guisveld liggen relatief laag. De verschillen zijn grotendeels toe te schrijven aan verschillen in veedichtheid.

Kaart 2

MOGELIJK VOOR DE TOEKOMST BELANGRIJKE VERSTEDELIJKINGS-
GEBIEDEN

Deze is in Assendelft aanmerkelijk hoger dan in Guisveld (2,7 respectievelijk 2,1 g.v.e. per ha). Hierbij dient opgemerkt te worden dat ook de non-factorkosten in Assendelft relatief hoog zijn.

Tabel 6.3 De economische betekenis van de land- en tuinbouw in drie potentiële verstedelijkingsgebieden in Zaanstad in 1983

Bedrijven met ...% van de grond in deelgebied:	To- taal ha	GVE per ha	SBE per ha	Produktiegegevens x f 1000,-		
				op- brengst per ha	non-fac- tor- kosten per ha	netto-toege- voegde waarde per ha
Assendelft						
10 - 50%	151	2,4	6,9	9,2	6,0	3,2
50% e.m.	426	2,7	8,0	10,7	6,9	3,8
totaal	577	2,6	7,7	10,3	6,7	3,6
Wijkerbroek						
10 - 50%	110	2,5	7,0	9,3	6,0	3,3
50% e.m.	166	2,5	7,0	9,4	6,1	3,3
totaal	276	2,5	7,0	9,4	6,1	3,3
Guisveld						
10 - 50%	166	2,7	7,4	9,9	6,4	3,5
50% e.m.	88	2,1	5,8	7,7	5,0	2,7
totaal	254	2,5	6,8	9,1	5,9	3,2

Ook in het gebied bij Hoofddorp is de veebezetting en daarmee de netto-toegevoegde waarde per ha grasland relatief hoog, (3,4 g.v.e. per ha), hetgeen waarschijnlijk mogelijk wordt gemaakt doordat melkveebedrijven veevoer betrekken van nabijgelegen akkerbouwbedrijven. (Zie tabel 6.4).

Tabel 6.4 De economische betekenis van de land- en tuinbouw in het verstedelijkingsgebied bij Hoofddorp in 1983

Grondgebruik	Totaal ha	SBE per ha	Produktiegegevens x f 1000,-		
			op- brengst per ha	non-fac- torkosten per ha	netto-toege- voegde waarde per ha
Grasland	134	9,3	12,4	8,0	4,4
Bouwland 1)	930	5,1	6,0	3,3	2,7
Tuinbouw open grond 2)	86	46,1	49,9	21,5	28,4
Glastuinbouw	2,5	416,2	504,4	316,3	188,1
Totaal	1152,5	9,6	11,1	5,9	5,2

- 1) bouwland inclusief akkerbouwmatige tuinbouw
 2) tuinland exclusief akkerbouwmatige tuinbouw

7. Verschuivingen in het gebruik van arbeid, grond en kapitaal sinds 1973

Zoals in hoofdstuk 1 is aangegeven zou het onderzoek ook enig inzicht moeten verschaffen in de veranderingen die zich sinds 1973 hebben voorgedaan in de aanwending van arbeid, grond en kapitaal op de land- en tuinbouwbedrijven in het streekplangebied. Daarbij gaat het niet zozeer om absolute cijfers, maar om een vergelijking met de ontwikkelingen in de provinciale en nationale land- en tuinbouw.

Op de achtergrond speelt hierbij de vraag of onttrekking van cultuurgrond aan de land- en tuinbouw leidt tot een kapitaal- en/of arbeidsintensiever gebruik van de resterende grond.

In het volgende zal eerst worden ingegaan op de veranderingen in het agrarisch grondgebruik. Daarna zal op basis van gegevens uit hoofdstuk 4 een beeld worden geschetst van de veranderingen in de agrarische werkgelegenheid. Tot slot zal worden aangegeven welke veranderingen zich hebben voorgedaan in de kapitaalinput.

De geregistreerde land- en tuinbouwbedrijven in het streekplangebied hadden in 1973 in totaal 27.622 ha cultuurgrond in gebruik en in 1983 nog 25.850. Een afname van 6,4%, hetgeen iets minder is dan het provinciale cijfer van 7,4%. Landelijk verdween in deze periode per saldo 4,3% van de cultuurgrond uit de registratie. Een verschil tussen het streekplangebied en de provincie is, dat in het streekplangebied relatief veel bouwland en tuinland uit de registratie is verdwenen, terwijl op provinciaal niveau meer grasland is verdwenen en het areaal tuinland zelfs is toegenomen. De afname van het bouwlandareaal heeft vooral plaatsgehad in de Haarlemmermeer en in het deelgebied Aalsmeer. De verschillen in ontwikkeling van het areaal tuinland zijn o.a. toe te schrijven aan een afname van de bollenteelt in het streekplangebied en een toename elders in de provincie met name in de kop van Noord-Holland. Tegenover een afname van het areaal opengrondstuinbouw stond wel een toename van het areaal onder glas. Tevens is er sprake geweest van een verschuiving van minder naar meer intensieve teelten onder glas (o.a. van bloemen naar potplanten). Daardoor is de totale produktieomvang in de tuinbouw sterk toegenomen. Ook het bouwland en grasland werd in de loop der tijd intensiever benut, waardoor ondanks de afname van het areaal, de produktieomvang in de akkerbouw en veehouderij ongeveer op hetzelfde niveau bleef. Per saldo is dus de totale produktieomvang van de land- en tuinbouw in het streekplangebied, ondanks de afname van de oppervlakte cultuurgrond, toegenomen.

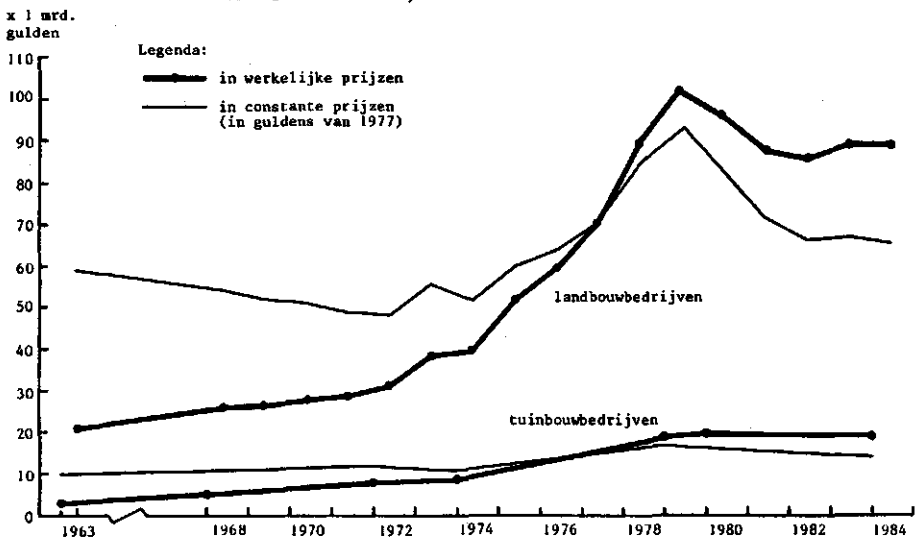
Deze toename werd gerealiseerd door een kleiner aantal arbeidskrachten. Het aantal mannelijke arbeidskrachten op de gere-

gistreeerde bedrijven is namelijk in de beschouwde periode met bijna 20% verminderd. Het streekplangebied wijkt hierin weinig af van de provinciale en landelijke ontwikkeling. Daartegenover stond wel een toename van het aantal vrouwelijke arbeidskrachten (vooral in de glastuinbouw). Door deze ontwikkelingen nam de gemiddelde productieomvang per man toe van 70 sbe in 1973 tot 100 sbe in 1983, een groei van 50%. Hierbij kan worden opgemerkt dat de koopkracht van de gulden in dezelfde periode met ongeveer hetzelfde percentage is verminderd.

Zoals in hoofdstuk 3 is aangegeven is de groei van de productie samengegaan met een toename van de waarde van aangekochte goederen en diensten. Vooral in de glastuinbouw zijn deze (non-factor) kosten sterk gestegen.

De kapitaalkosten zijn in de beschouwde periode veel hoger geworden. Er zijn nieuwe, goed geöutilleerde stallen gebouwd, het werktuigen- en machinepark is uitgebreid en gemoderniseerd, glasopstanden zijn vernieuwd en voorzien van moderne installaties. Door deze ontwikkelingen werd het mogelijk op minder grond, met minder arbeidskrachten toch meer land- en tuinbouwprodukten te produceren. Figuur 7.1 laat zien hoe sterk de groei van de vermogensbehoefte op land- en tuinbouwbedrijven in de afgelopen twee decennia is geweest. Hierbij dient wel aangetekend te worden, dat een belangrijk deel hiervan is toe te schrijven aan de prijsstijging van grond.

Figuur 7.1 Groei van de vermogensbehoefte op land- en tuinbouwbedrijven in Nederland 1)

1) Op landbouwbedrijven is de vermogensbehoefte per 1 mei berekend; op de tuinbouwbedrijven per 1 januari.

Bron: De financiering van de Nederlandse landbouw.

Hoewel verondersteld mag worden dat voor individuele boeren een vermindering van de oppervlakte cultuurgrond kan leiden tot intensivering van het grondgebruik, kan toch niet worden geconcludeerd dat de intensivering van het grondgebruik, die in de afgelopen decennia in het streekplangebied heeft plaatsgehad, is toe te schrijven aan de vermindering van de beschikbare oppervlakte cultuurgrond. Veel meer bepalend hiervoor zijn geweest de technologische ontwikkelingen, de algemeen economische ontwikkeling - met o.a. stijgende loonkosten, maar ook met een toenemende welvaart en daarmee grotere afzetmogelijkheden voor tuinbouwproducten - als ook de ontsluiting van nieuwe afzetmarkten.

Om de inkomensontwikkeling buiten de agrarische sector te kunnen bijhouden was het voor degenen die boer of tuinder wilden blijven, noodzakelijk de produktie uit te breiden, door vergroting van de oppervlakte cultuurgrond en/of door intensivering van het grondgebruik. Zo zien we dat in het streekplangebied de vee-dichtheid op veehouderijbedrijven is gestegen, akkerbouwers tuinbouwgewassen zijn gaan telen, opengrondtuinders kassen hebben gebouwd en glastuinders zijn overgegaan van groenten naar bloemen en potplanten. Indien er voldoende afzetmogelijkheden blijven mag worden verwacht dat deze ontwikkeling zich zal voortzetten.

Literatuur

Dekker, K.M., A.P. van Langevelde en J. ter Welle
Landbouw en economie in Friesland
ETI voor Friesland/LEI. 1983

Stichting Economisch Technologisch Instituut voor Zuid-Holland
Het Westlandse Glastuinbouwcomplex
Rotterdam, 1982

Landbouw-Economisch Instituut/Rabobank Nederland
De Financiering van de Nederlandse Landbouw
Den Haag, 1982

Dröge, H. e.a.
Toepassing van standaardbedrijfseenheden en bewerkingseenheden
in onderzoek en voorlichting op landbouwbedrijven
Landbouw-Economisch Instituut, Den Haag, 1983
(Mededeling 273)

Bijlage 1. Toelichting op enige gebruikte termen

1. Telplichtige geregistreerden

De bij districtbureauhouders van de Stichting Uitvoering Landbouwmaatregelen in de administratie opgenomen personen die een agrarisch bedrijf met een omvang van minstens 10 standaardbedrijfseenheden hebben.

2. Beroepsgroepen

Hoofdberoepsbedrijven:

het bedrijfshoofd besteedt meer dan de helft van de arbeidstijd aan het eigen bedrijf.

Overige bedrijven:

het bedrijfshoofd besteedt minder dan de helft van de arbeidstijd aan het eigen bedrijf dan wel is rustend agrariër of rustend niet-agrariër met grondgebruik. De indeling in beroepsgroepen in dit rapport is gebaseerd op de opgave van de telplichtige bij de CBS-landbouw telling.

3. Standaardbedrijfseenheid = sbe

De soort en de omvang van de produktie op land- en tuinbouwbedrijven lopen sterk uiteen. Om de economische betekenis van verschillende (groepen) bedrijven met elkaar te kunnen vergelijken is in 1968 de "Standaard-Bedrijfs-Eenheid" (sbe) geïntroduceerd.

De sbe kan kort worden omschreven als een maatstaf voor de omvang van een agrarische activiteit op basis van de netto-toegevoegde waarde onder normale produktieomstandigheden. De netto-toegevoegde waarde is de waarde die de ondernemer toevoegt aan de toegeleverde goederen en diensten door de inzet van arbeid, grond en kapitaal. De aantallen sbe's per ha gewas of dier zijn verhoudingsgetallen voor de toegevoegde waarde van de betreffende gewassen en dieren. Door de voortgaande technische ontwikkeling en de daarmee samenhangende produktiviteitsverbetering en de ontwikkeling van het prijspeil per produkt is ook de netto-toegevoegde waarde per produkt aan veranderingen onderhevig. Deze veranderingen kunnen van produkt tot produkt verschillend zijn, waardoor ook de verhoudingen in toegevoegde waarde tussen de verschillende produkten veranderen. In verband met de geconstateerde relatieve veranderingen zijn de sbe-normen van 1968 herzien in 1975 en 1981.

Zie hiervoor Mededelingen no. 273 van het LEI "Toepassing van Standaardbedrijfseenheden en bewerkingseenheden in onderzoek en voorlichting op landbouwbedrijven (sbe en be 1981)".

Het aantal standaardbedrijfseenheden (op basis van berekeningen in 1981) voor enige gewassen en dieren:

Sbe per ha		Sbe per ha onder glas		Sbe per dier	
grasland	1,1	tomaten	380	melkkoaien	2,10
wintertarwe	3,0	komkommers	360	jongvee	0,70
suikerbieten	7,0	rozen	540	fokvarkens	1,15
uien	8,0	trosanjers	380	mestvarkens	0,15
spruitkool	14,0	chrysanten	380	mestkalveren	0,32
tulpen	40,0	potplanten	670	legghennen	0,01

Voor een volledig overzicht zie Mededelingen No. 290 van het LEI.

Bijlage 1 (vervolg)

Sbe per bedrijf

Een van de belangrijkste oorzaken van verschillen in rentabiliteit tussen landbouwbedrijven van een zelfde type is de bedrijfsomvang. Naarmate de bedrijfsomvang groter is, is tot op zekere hoogte een efficiëntere bedrijfsvoering mogelijk. Op kleinere bedrijven is in verhouding tot de produktie die wordt voortgebracht te veel arbeid aanwezig. Een tweede kenmerk van de rentabiliteit in relatie tot de bedrijfsomvang is dat om in de loop der tijd een zelfde rentabiliteitsniveau te handhaven de bedrijfsomvang moet toenemen. Bedrijven die een zelfde omvang houden, zien met het verstrijken der jaren hun rentabiliteitsniveau dalen. Wanneer men niet wil dat het rentabiliteitsniveau daalt, zal men de omvang van het bedrijf moeten vergroten.

Dit vormt de achtergrond van het feit dat het aantal sbe dat volgens het LEI nodig is om op een doelmatig geleid bedrijf voldoende produktieve werkgelegenheid aan één volwaardige arbeidskracht te bieden, in de loop der tijd hoger is geworden. In de beginjaren zeventig lag deze norm voor de landbouw rond 100 sbe terwijl deze nu ongeveer 150 sbe bedraagt. Of in werkelijkheid op bedrijven met een dergelijke omvang een voldoende inkomen wordt gerealiseerd is van vele factoren afhankelijk.

Naast algemeen financieel-economische en technische factoren spelen hierbij ook de specifieke bedrijfsomstandigheden en de vakbekwaamheid van de boer een belangrijke rol. Er zijn dan ook grote inkomensverschillen van gebied tot gebied, van jaar tot jaar en van bedrijf tot bedrijf. De LEI-publikaties over de bedrijfsuitkomsten en de financiële positie van de landbouw geven hiervan een duidelijk beeld (zie b.v. "Bedrijfsuitkomsten in de Landbouw, LEI-publikatie 3.126 en Financiële positie van de landbouw, LEI-publikatie 3.127).

4. Bedrijfstypen

Voor de indeling in bedrijfstypen is per bedrijf het aantal standaardbedrijfs-eenheden voor akkerbouw, rundveehouderij, intensieve veehouderij en tuinbouw berekend. Afhankelijk van het aandeel van deze produktietakken in de totale produktieomvang zijn de bedrijven ingedeeld in "bedrijfstypen".

Onderscheiden zijn:

1. melkveehouderijbedrijven
2. intensieve veehouderijbedrijven
3. overige veehouderijbedrijven
4. akkerbouwbedrijven
5. glastuinbouwbedrijven
6. tuinbouw open grond en champignons
7. gecombineerde bedrijven

Voor de typen 1 t/m 6 is het aandeel van de betreffende produktietak in de totale produktieomvang (sbe) van de bedrijven tenminste 60%.

5. Grootveeëenheden = g.e.v.

Een grootveeëenheid komt overeen met de jaarlijkse voedernorm (in zetmeelwaarde) van een volwassen melkkoe van 550 kg levend gewicht met een dagproduktie van 15 kg melk met 4% vet. Bijvoorbeeld:

melk- en kalfkoeien	1,0 g.v.e.	mestvee	0,7 g.v.e.
jongvee, 1 jaar en ouder	0,49 g.v.e.	schapen	0,1 g.v.e.

Bijlage 2. Enige kengetallen van de land- en tuinbouw in het Amsterdam-Noordzeekanaalgebied in 1983 1)

	Heems- kerk	Zaan- stad	Haar- lem	Haarlem- mermeer	Amster- dam	Aals- meer	Amstel- land	Totaal studie- gebied
Aantal hoofdberoepsbedrijven	249	133	116	685	153	747	121	2204
Aantal overige bedrijven	28	33	26	54	15	64	19	239
Totaalaantal bedrijven	277	166	142	739	168	811	140	2443
% overige bedrijven	10	20	18	7	9	8	14	10
Ha cultuurgrond hfd.ber.bedrijven	1243	3043	1057	12193	504	3401	2010	23450
Ha " overige bedrijven	68	283	415	961	360	185	128	2400
Ha " totaal	1311	3326	1472	13154	864	3586	2138	25850
% cultuurgrond overige bedrijven	5	9	28	7	42	5	6	9
Grondgebruik op alle bedrijven	30	9	10	79	53	33	+	50
% grasland	44	91	79	15	31	49	100	42
% tuinland	26	+	11	6	16	18	+	8
totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
Verdeling sbe op hoofdber.bedrijven								
% akkerbouw	6	6	4	36	2	2	0	12
% rundveehouderij	12	83	40	7	4	4	94	13
% intensieve veehouderij	+	1	1	1	+	+	3	+
% tuinbouw	82	10	55	56	94	93	3	75
totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
Hoofdber.bedrijven naar type								
% melkveehouderijbedrijven	9	81	35	9	8	9	77	19
% intens. veehouderijbedrijven	0	1	2	2	0	+	4	1
% overige veehouderijbedrijven	+	6	11	4	3	3	16	4
% akkerbouwbedrijven	5	7	3	37	3	5	0	15
% glastuinbouwbedrijven	22	2	9	24	81	73	1	41
% overige tuinbouwbedrijven	63	1	40	10	3	10	3	19
% gecombineerde bedrijven	1	2	2	5	2	+	0	2
totaal	100	100	100	100	100	100	100	100

1) Voor de gebiedsindeling: zie kaart 1.

Billage 2 (i.e. vervolg) Enige kengetallen van de land- en tuinbouw in het Amsterdam-Noordzeekanaalgebied in 1983

	Heems-kerk	Zaanstad	Haarlem	Haarlemmermeer	Amsterdam	Aalsmeer	Amsterdam	land	Totaal studiegebied
Ha per hoofdberoepsbedrijf									
melkveehouderijbedrijven	21	25	16	16	12	17	19	19	19
intens.veehouderijbedrijven	-	9	-	1	-	4	2	2	2
overige veehouderijbedrijven	21	12	11	10	8	10	11	10	10
akkerbouwbedrijven	31	27	42	36	28	30	-	34	34
glastuinbouwbedrijven	1,4	2,7	1,1	1,0	1,1	1,3	1,8	1,2	1,2
overige tuinbouwbedrijven	1,9	3,2	2,7	4,1	0,7	1,5	1,6	2,6	2,6
gecombineerde bedrijven	3	14	-	35	25	30	-	30	30
totaal	5	23	9	18	3	5	17	11	11
She per hoofdberoepsbedrijf									
melkveehouderijbedrijven	156	181	132	126	88	142	155	151	151
intens.veehouderijbedrijven	-	63	27	61	-	85	36	55	55
overige veehouderijbedrijven	61	33	50	36	23	55	34	41	41
akkerbouwbedrijven	144	132	186	185	124	159	-	178	178
glastuinbouwbedrijven	244	1112	133	311	247	442	203	376	376
overige tuinbouwbedrijven 1)	71	64	148	161	73	103	83	115	115
gecombineerde bedrijven	42	72	-	254	140	197	-	214	214
totaal	120	178	129	201	216	355	129	236	236
Arb.krachten op hoofdber.bedr. 2)									
mannen	373	216	188	1215	357	2394	156	4899	4899
vrouwen	57	33	32	177	55	591	23	968	968
totaal	430	249	220	1392	412	2985	179	5867	5867
Totaal arb.krachten naar type									
melkveehouderijbedrijven	35	167	62	97	19	115	146	641	641
intens.veehouderijbedrijven	-	1	3	13	-	3	5	25	25
overige veehouderijbedrijven	1	8	12	33	4	24	21	103	103
akkerbouwbedrijven	15	16	6	389	5	51	-	482	482
glastuinbouwbedrijven	114	42	24	573	368	2637	3	3761	3761
overige tuinbouwbedrijven	262	11	113	224	10	152	4	776	776
gecombineerde bedrijven	3	4	-	63	6	3	-	-	-

1) De opengroenteteelt in Heemskerk, Haarlem en Amsterdam is zeer intensief. Dit is onvoldoende verdisconteerd in deze gegevens, hetgeen leidt tot een onderschatting van de produktieomvang (per bedrijf en per arbeidskracht). Vooral in Heemskerk. 2) Arbeidskrachten die regelmatig tenminste 20 uur per week op de bedrijven werken.

Biilage 2 (2e. vervolg) Enige kengetalen van de land- en tuinbouw in het Amsterdam-Noordzeekanaalgebied in 1983

	Heems-kerk	Zaanstad	Haarlem	Haarlemmermeer	Amsterdam	Aalsmeer	Amsteland	Totaal
She per man op hoofdber. bedr.	80	109	79	113	93	111	100	106
she per man + vrouw	69	95	68	99	80	89	88	89
Ha bouwland hoofdberoepsbedrijven	393	292	128	9823	151	1169	2	11957
% granen	37	35	51	42	42	42	0	42
% aardappelen	14	20	12	21	15	23	0	21
% suikerbieten	17	19	20	24	21	21	0	23
% overige gewassen	32	26	17	13	22	14	100	14
totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
She per ha akkerbouw	4,5	5,0	4,3	5,1	4,5	5,1	-	5,0
Ha tuinbouw open grond 1)	293	8	121	704	46	175	2	1348
% groente	57	83	10	41	85	13	0	40
% bloembollen	36	2	84	28	0	1	0	30
% overige gewassen	7	15	6	31	15	86	100	30
totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
Ha onder glas op hoofdber. bedrijven	36	2	6	100	68	423	+	634
% groente	48	0	17	3	26	1	0	6
% bloemen	52	100	83	97	74	99	86	93
% overige teelten	0	0	0	0	0	0	14	1
totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
Ha grasl. + voedergewassen (totaal)	589	3031	1155	2147	296	1868	2134	11220
melkkoeien per ha (totaal)	1,6	1,7	1,3	1,2	1,1	1,5	1,9	1,5
G.v.e. per ha (totaal)	2,2	2,4	2,0	2,1	2,0	2,3	2,6	2,3
melkkoeien per hoofdber. bedrijf	39	49	33	23	34	34	41	37

1) Zie noot op de vorige pagina.

Bijlage 3. Kosten en opbrengsten in de land- en tuinbouw

Voor de berekening van de netto-toegevoegde waarde van de land- en tuinbouw in het streekplangebied is gebruik gemaakt van gegevens van bedrijven in het LEI-boekhoudnet. Bij de keuze van de bedrijven is getracht zoveel mogelijk aan te sluiten op de produktiestructuur in het gebied, maar dit houdt niet in dat voor alle in het gebied voorkomende produktierichtingen geheel vergelijkbare bedrijven uit het boekhoudnet zijn gekozen.

Produktierichtingen die voor het totaal van de land- en tuinbouw in het plangebied van weinig betekenis waren zijn gevoegd bij andere, zoals mag blijken uit het volgende overzicht.

Onderscheiden categorie	produktierichtingen (sbe)	% sbe in 1983	boekhoudgegevens van:
1. veehouderij	- rundveehouderij	13,0 %	weidebedrijven kleiner dan 25 ha in Noord-Holland (a)
	- intensieve veeh.	0,6 %	
2. akkerbouw	- akkerbouw	11,6 %	akkerbouwbedrijven kleiner dan 40 ha in Nrd.-Holl. (b)
	- akkerbouw.groenten	0,3 %	
3. bloembollen	- bloembollen	3,7 %	bloembollenbedrijven in de zandgebieden van Noord- en Zuid-Holland (c)
4. overige tuinbouw open grond	- tuinbouwmatige groenten	1,2 %	opengrondsgroentebedrijven in Nederland (d)
	- overige tuinbouw open grond	5,4 %	gemiddelde gegevens van bloembollen en opengrondsgroentebedrijven (c + d/2)
5. bloemen onder glas	- bloemen onder glas	45,9 %	bedrijven met bloemen onder glas in Groot-Aalsmeer (e)
6. groenten onder glas	- groenten onder glas	2,2 %	bedr. met groenten onder glas in Nederland excl. Zuid-Holl. Glasdistrict (f)
7. overige tuinbouw onder glas	- pot-/perkplanten	16,0 %	bedrijven met potplanten in Groot-Aalsmeer (g)
	- overige teelten onder glas	0,1 %	

Voor de onderscheiden groepen a t/m g zijn de gemiddelde opbrengsten, non-factorkosten en de netto-toegevoegde waarde (= factoropbrengst) berekend:

- Voor de groepen a en b het gemiddelde van de boekjaren 1971/72, 1972/73 en 1973/74 voor het jaar 1973 en het gemiddelde van de boekjaren 1980/81, 1981/82 en 1982/83 voor het jaar 1983 (boekjaar loopt van mei tot mei).
- Voor de groepen e t/m g het gemiddelde van de boekjaren 1972, 1973 en 1974 voor het jaar 1973 en het gemiddelde van de boekjaren 1980, 1981 en 1982 voor het jaar 1982 (boekjaar loopt van januari tot januari).

Bedrijfstype	Bedragen in gulden per sbe					
	Opbrengsten		Non-factorkosten		Netto-toegev. waarde	
	1972	1983	1973	1983	1973	1983
a. Weidebedrijven	793	1338	420	867	373	471
b. Akkerbouwbedrijven	791	1160	362	633	429	527
c. Bloembollenbedrijven	738	1094	280	464	458	630
d. Opengrondsgroentebedr.	978	997	386	479	593	517
e. Glasbloemenbedrijven	849	1212	424	760	425	452
f. Glasgroentebedrijven	740	1111	415	741	325	370
g. Potplantenbedrijven	950	1458	429	819	521	639

Voor het bepalen van de economische betekenis is het aantal sbe per onderscheiden categorie (1 t/m 7) vermenigvuldigd met de hiervoor opgesomde bedragen van het corresponderende bedrijfstype (a t/m g).

Bijlage 4. Netto-toegevoegde waarde naar produktierichting en deelgebied (in miljoenen gulden) 1)

	Heems- kerk	Zaan- stad	Haar- lem	Haarlem- mermeer	Amster- dam	Aals- meer	Amstel- land	Totaal	Percentages
1983									
Veehouderij	1,81	9,71	3,28	6,32	0,80	5,91	7,41	35,24	12,6
Akkerbouw	0,95	0,78	0,32	28,01	1,18	3,21	-	34,45	12,4
Bloembollen	3,33	0,01	4,10	5,32	-	0,02	-	12,78	4,6
Overige opengr.tuinbouw	3,53	0,10	0,86	8,58	1,24	6,09	0,12	20,52	7,4
Glasgroente	2,19	-	0,15	0,35	1,63	0,33	-	4,65	1,7
Glasbloemen	3,31	1,01	0,87	15,22	10,02	84,00	-	114,43	41,0
Overige glasteelten	0,12	-	0,29	13,38	2,49	40,29	0,15	56,72	20,3
Totaal	15,24	11,61	9,87	77,18	17,36	139,85	7,68	278,79	100,0
Percentages	5,5	4,2	3,5	27,7	6,2	50,2	2,7	100,0	
1973									
Veehouderij	1,46	5,64	2,73	6,69	0,85	5,46	6,05	28,88	14,2
Akkerbouw	0,72	0,49	0,72	22,13	0,74	2,68	-	27,48	13,5
Bloembollen	4,37	0,01	5,18	5,30	0,04	0,07	-	14,98	7,4
Overige opengr.tuinbouw	2,61	0,10	1,53	5,45	1,39	5,37	-	16,43	8,1
Glasgroente	0,97	0,02	0,13	0,33	1,67	0,20	-	3,32	1,6
Glasbloemen	1,33	0,08	0,94	12,77	6,41	63,41	-	84,94	41,8
Overige glasteelten	0,10	0,35	0,89	3,63	1,84	20,17	0,13	27,11	13,4
Totaal	11,56	6,68	12,12	56,30	12,94	97,36	6,18	203,13	100,0
Percentages	5,7	3,3	6,0	27,7	6,4	47,9	3,0	100,0	

1) Voor gebiedsindeling, zie kaart I.